

Judicium hoc ferri candentis dicebatur. Huic simile erat iudicium vomerum ignitorum, per quos gravi criminis suspicione laborans nudis pedibus transire debebat. In vita S. Henrici apud Surium c. 21. 14. *Julii* scriptum est, hoc sibi iudicium elegisse sanctissimam feminam Cunegundem Henrici Imperatoris uxorem; quamquam illud servorum proprium fuisse demonstret Concilium Moguntinum an. 847. *can. 24.* apud Labbæum t. 9. *Conc. col. 1045. ed. Ven.* Erat & iudicium ignis, per quem transire debebat quisquis rei alicujus veritatem demonstrare cupiebat. Celebre illud, quod de Petro Monacho Vallis Umbrosæ, qui *Ignens* appellatus, atque Albani Episcopus, & Cardinalis fuit, memoriæ proditum est. Is ut ostenderet Florentinum Episcopum simoniace in eam sedem irrepsisse per medios ignes transivit, sicuti narrant Baronius *ad an. 1063. n. 53. t. 17. p. 249. ed. Lucae*, & Ughellius *Ital. sacr. in Episc. Alban. n. 26. t. 1. col. 251. ed. Ven. an. 1717.*

(5) De Monomachia, seu duello late agit Muratorius *Antiq. Italic. Dissert. 39.* Erat & iudicium crucis, ac panis & casei, quæ duo similiter ad vulgares probationes referuntur. Crucis iudicium pluries memorant Capitularia Regum Francorum. Du-Cangius *in Gloss. r. verb. Crucis iudicium* multis quærit, quænam esset hujus iudicii ratio, ac denique sic statuit, eos, qui hoc iudicium subibant, expansis in crucis formam brachiis, ad crucem stare debuisse certo, ac definito tempore, ex. gr. donec Evangelium, aut aliqui psalmi recitarentur, qui si immobiles permanerent, innocui, si verò caderent, aut crimen fateri ultro cogerentur, rei iudicabantur. Iudicium panis, & casei in eo consistebat, quod alicui panis, & caseum benedictum dabatur, ac si is utrumque ederet, atque in stomachum mitteret innocens, contra vero reus habebatur.

(6) *Can. 20. c. 2. qu. 5, c. 8. de Purgat. canon.*

§. XXXI. Præsumptio probabilis oritur ex probabilibus conjecturis, quæ prudentibus etiam viris persuaderi possunt; violenta ex iudiciis, argumentisque gravissimis, quæ fere claram probationem constituunt. Cunctæ hominis præsumptiones pendent ab arbitrio iudicis, cujus est pro animi sui religione iudicare, quanta in singulis vis insit, & quanta iis fides tribuenda videatur. Coacervantur autem præsumptiones, & conjecturæ, quæque singulæ forte inter se non movent, universæ tamen connexæ, atque conjunctæ movere debent. Plus præstant præsumptiones in causis civilibus, quam in criminalibus, in quibus nemo ex solis conjecturis etiam vehementibus, condemnandus est (1); excepto

crimine hæreseos, cujus suspectus tamquam hæreticus condemnatur, nisi omnem suspicionem excusserit (2).

(1) *Cap. 14. de Præsump.*

(2) *Cap. 13. §. Qui autem de Hæret., c. 7. 8. cod. in 6.*

## TITULUS X.

### De exceptionibus & replicationibus.

- |  |  |
|--|--|
| I. Exceptiones peremptoriæ, vel dilatoriæ.     | VIII. Exceptiones contra iudicem.                  |
| II. Peremptoriæ litis finitæ.                  | IX. Dilatoriæ exceptiones quando proponendæ?       |
| III. Simpliciter peremptoriæ.                  | X. Exceptio majoris excommunicationis.             |
| IV. Peremptoriæ exceptiones quando proponendæ? | XI. Effectus exceptionis.                          |
| V. Dilatoriarum exceptionum divisio.           | XII. Replicationes, duplicationes, triplicationes. |
| VI. Dies feriatæ.                              |  |
| VII. Exceptiones contra actorem.               |  |

#### §. I.

**H**abet & reus arma sua, quibus in iudicio adversus actorem utitur, eaque sunt exceptiones. Exceptio est actionis, vel intentionis exclusio. Ea si omnino perimit, ac tollit actionem, perpetua, & peremptoria si tantum ad tempus agenti obstat, & causam ad aliud tempus, aut alium iudicem, vel locum transfert, temporalis, & dilatoria appellatur.

§. II. Ex peremptoriis exceptionibus quædam sunt, quæ majorem vim habent, & ideo *peremptoriæ litis finitæ* dicuntur, ceteræ *simpliciter peremptoriæ* appellantur. Primi generis sunt exceptiones jurisjurandi, rei iudicatæ, transactionis. Hæ litem jam compositam, atque è medio sublata ostendunt, & exordium ipsum impediunt litis, vetantque, ne frustra novum iudicium instituat (1). Sed ut locum habeant hujusmodi exceptiones, necesse est, quod lis pridem extincta, vel jurejurando, vel transactione, vel re iudicata denuo inter eadem personas, de eadem re, atque ex eadem petendi causa instituat (2).

*Tom. III.*



- (1) *Cap. 1. de Lit. contest. in 6.*  
 (2) *L. 3. 12. 21. 23. 41. ff. de Except. rei judic.*

§. III. Exceptionum, quas *simpliciter peremptorias* dicimus, longe major est numerus, cum nulla fere sit actio, quæ contraria exceptione submoveri, aut tolli aliquando non possit. Ad hoc genus referuntur exceptiones præscriptionis, doli mali, metus, & ceteræ, quarum non exiguus est numerus, quæque suis locis in utroque Jure singillatim explicantur. Hæ non impediunt quidem ingressum litis, sed tamen perimunt, & evertunt actionem institutam.

§. IV. Peremptoriæ exceptiones non modo ante litem contestatam, sed etiam postea in qualibet judicii parte ante rem judicatam (1), quin etiam interdum post rem judicatam in actione judicati, recte opponuntur (2). Par est ratio exceptionum, quæ impediunt exitum sententiæ, ut si post eam actor acceperit, quod petebat, recte reus exceptionem proponit, per quam ab se latæ sententiæ executionem avertit.

(1) *L. 4. & 8. cod. de Except., l. 2. cod. senten. rescind. non poss.*

(2) *L. 11. ff. ad S. C. Macedon., l. 1. §. 18., l. 20. §. ult. ff. de Re judic. Confer Cujacium in c. 29. de Test. opp. t. 6. col. 846.*

§. V. Dilatoriæ exceptiones aut ipsam respiciunt causam, aut actorem, aut judicem. Prioris generis sunt exceptiones illæ, quæ proponuntur contra libellum, quod sit vel ineptus, vel obscurus, quod non cesserit solutionis dies, quod feriarum tempore sit emissa citatio.

§. VI. Feriati dies sunt illi, quibus lege agere non licet, & omnis judicialis strepitus conquiescit (1). Feriarum quædam civiles, quædam ecclesiasticæ dicuntur; hoc est quædam hominum, quædam religionis causa institutæ sunt. Illæ variæ sunt pro more, & legibus populorum, præcipuè tamen pertinent ad commoda messium, & vindemiarum (2); hæ sunt *dies devotionum, & orationum* (3), seu festi dies, quibus religioni operam

dare oportet, & quibus communes dies opponuntur (4). Jure civili judiciales actus feriatis diebus exerceri non possunt (5), nisi litigantes sua sponte ad judicem veniant (6); sed jure canonico, ne ipsis quidem litigantibus consentientibus, eosdem actus festis diebus expedire licet (7).

(1) Eleganter Ovidius *Fast. l. 1. vers. 73. opp. t. 3. p. 15. ed. Amstelædami 1702.* hos dies expressit his versibus

*Lite vacent aures, insanaque protinus absint  
 Jurgia, differ opus, livida lingua, tuum.*

Ideo à clericis dies omnes hebdomadæ feriæ dicuntur, quia clerici nullo die à divinis vacare debent; atque etiam Flaminiibus omnes dies feriati erant apud A. Gellium *Noct. Attic. l. 10. c. 15. p. 531. ed. Lugdun. Batav. 1666.*, quod recte observavit Baronius *ad an. 44. n. 88. t. 1. p. 316. ed. Luca.* Atque hoc feriæ nomen primum hebdomadæ Paschalis diebus datum fuisse, animadvertit Cironius in *Paratitl. decretal. de Feriis n. 5. p. 147. ed. Vindobon. 1761.*; quibus diebus omnes Christiani sese ab opere servili abstinere, & sacrosancta mysteria percipere debebant Concilium Matisconense II. *can. 2.* apud Labbæum *t. 6. col. 674.* Paschale hoc tempus feriatum fecisse Constantinum M., tradit Alexander Monachus *de Invent. S. Crucis* apud Oronium *l. c. n. 6.*; & exemplo harum feriarum, reliqui etiam dies dicti sunt feriæ, distinctione tamen habita inter ferias simplices, & solemnes *c. ult. de Feriis.* Sane lex Constantini memoratur apud Josephum Scaligerum *de Emend. tempor. p. 776. ed. Geneva 1629.*, in qua duæ hebdomadæ paschales, quarum altera Pascha antecedit, altera sequitur, ab opere faciendo excipiuntur. Nam majores nostri Paschali solemnitati integros dabant dies quindecim, hoc est hebdomadam, quæ Pascha antecedebat, & hebdomadam, quæ sequebatur; illa *πάσχα κατασκευασίμων pascha crucis*, hæc vero *πάσχα ἀναστάσεως pascha resurrectionis* vocabatur. Utriusque generis exempla collegit Joannes Gaspar Svicerus *Thesaur. eccles. t. 1. p. 304. & t. 2. p. 1014. ed. Amstelædam. 1682.* Generale nomen *Pascha*, quod est ex Hebræo *phase*, quod *transitum* significat, utrinque comprehendit. Nam Pascha Christianorum tum passionem, tum resurrectionem includit Christi Servatoris, qui est vere agnus paschalis, qui pro nostrum salute sese præbuit hostiam ad sacrificium. De his quindecim diebus Paschalibus lex est Valentiniiani, Theodosii, Arcadii *l. 2. cod. Theod. de Feriis*, in qua habentur hæc: *Sanctos quoque Paschæ dies, qui septeno vel præcedunt numero, vel sequuntur, in eadem observatione numeramus.* Consule Gothofredum in *eamd. l. 2. t. 1. cod. Theod. p. 142.*



ed. Lipsiæ 1736., ubi multa habes antiqua testimonia, ex quibus constat, qua reverentia majores nostri quindecim hos paschales dies, quos rebus dabant Religionis, prosequerentur. Memorant etiam quindecim hos dies, tamquam ubique feriatos, Papianus *Respons. tit. 12.* apud Schultingium *Jurispr. vet. ante-justin. p. 835. ed. cit.*, S. Augustinus *Serm. 259. in die domin. oct. Pasch. l. 6. col. 1064. t. 5. part. 1. ed. Ven. 1731.* S. Joannes Chrysostomus, S. Epiphanius, ceteri, quos laudat Gothofredus *l. c.*

(2) Harum feriarum mentio est apud Statium *Silv. l. 4. vers. 39. seq. p. 198. ed. Lugd. Batav. 1671.*

Certe jam Latia non miscent jurgia leges,  
Et pacem piger annus habet, messesque reversæ  
Dimisere forum.

A. Gellium *Noct. Attic. l. 9. c. 15. p. 496. ed. Lugdun. Batav. 1666.*, Plinium *l. 8. Ep. 21. p. 212. ed. Oxonii 1703.*, Ulpianum *l. 1. 2. 3. ff. de Feriis*, S. Augustinum *Confess. l. 9. c. 2. opp. t. 1. col. 157. ed. Ven. cit.*, in *can. 2. c. 15. qu. 4.*, in *l. 2. et 7. cod. de Feriis*. In *l. 2. cod. Theod. de Feriis* omnes dies juridici esse jubentur, exceptis duobus mensibus messium, & vindemiarum, Kalendis Januariis, natalibus urbium maximarum Romæ, & Constantinopolis, natalibus Imperatorum, quibus & editi in lucem, & imperium auspiciati erant, quindecim diebus Paschalibus, qui & ecclesiastica, & civili lege feriatum erant, & omnibus diebus Solis per integrum annum. Multa de feriis tum civilibus, tum ecclesiasticis habent Binghamus *Antiquit. eccles. l. 20. c. 1. & seq. t. 9. p. 1. & seq. ed. Hala Magdeburg. 1760.*, Gothofredus in *cit. l. 2. cod. Theod. de Feriis t. 1. p. 140. seq.*, & Selvagijs *Antiq. Christian. l. 2. c. 4. §. 2.*

(3) Ita hi dies appellantur in *l. ult. cod. Theod. de Navicul.*

(4) *L. 2. cod. de Stat. & imagin.* De feriatis diebus agit Gregorius IX. in *c. ult. de Feriis.*

(5) *L. 2. cod. de Feriis.*

(6) *L. 8. cod. cod.*

(7) *Cap. ult. de Feriis.* Sed obstare videtur *c. 6. de Dol. & contumac.*, ubi habentur hæc: "Ipsi mandavimus, ut usque ad Dominicam . . . per se, vel procuratorem . . . ad presentiam nostram, accederet; itemque cap. 15. de Accusat., ubi scriptum est: Episcopus ad festum Dominicæ peremptorie nos meminimus citavisse. "Has Decretales quidam ita explicant agentes, usque ad, & ad idem sæpe esse quod infra, ut in *c. 9. de Fid. instrum.* Sed aliud ex *cit. c. 6.* non obscure deprehenditur, ut proinde alia earum Decretalium sententia sit. Scilicet utroque loco reus citatus fuerat jussu Summi Pontificis, qui derogaverat legi, quæ festis diebus

judicia exerceri vetabat. Ceterum disertissime Gregorius IX. in *cit. c. ult. de Feriis* debere inquit *judicialem strepitum diebus con- quiescere feriatis*; idemque jam erat ante Gregorium jure canonico constitutum. Nam Concilio Compendiensi, quod descriptum est in *c. 1. de Feriis, in eis*, inquit de Dominicis diebus, *mercatum minime fiat, neque placitum*, hoc est *judicium*, quo sensu illud vocabulum sæpe usurpatur in Capitularibus Regum Francorum, in legibus Ripuariorum, Longobardorum, aliarumque gentium, unde ortum est verbum *placitare*, nimirum iudicio contendere. Idem habet Concilium Triburiense *an. 895. can. 35. t. 11. Concil. col. 647.*, & Aquisgranense II. *can. 18. t. 9. col. 840. collect. Labbæi ed. Ven. cit.* Quod autem addit Gregorius, judiciales actus festis diebus gestos plane irritos esse, id forte ante ipsum nullo canone expresse statutum fuerat; quamquam id esset nominatim sancitum à jure civili in *l. 1. ff. de Feriis, & in l. 2. cod. cod.* Sed quoad dies festos Gregorius Jus civile emendavit, quoniam, ne cum consensu quidem litigatorum, iis diebus judiciales actus fieri permisit.

§. VII. Ad actorem pertinent exceptiones, quibus reus utitur contra personam actoris, aut procuratoris, ut si opponat, alterutrum, vel utrumque esse communicatum, proscriptum, pupillum, aut alio juris, vel naturæ impedimento in iudicio stare prohibitum, procuratorem mandato carere, aut non recte esse constitutum.

§. VIII. Postremo exceptiones contra iudicem duobus ex fontibus hauriuntur, aut quia non est competens, sive legitimus, aut quia suspectus est. Iudex non competens, sive non legitimus ille dicitur, qui vel extra territorium suum jus dicit, vel inter homines sibi non subjectos, vel suæ jurisdictionis modum excedit (1). Suspectus autem iudex est, quia cognatus, affinis, conjunctus actori, quia cum reo graves inimicitias gerit, quia juris imperitus, quia eidem causæ patronus fuit, quia similem ipse in alio iudicio litem habet (2).

(1) Confer titulum Codicis *Si non à competen. judic.*

(2) *Cap. 36. de Appellat.* Vide etiam Capitularia Caroli M. *l. 7. c. 240. col. 718. t. 1. ed. Baluzii Ven. 1772.*

§. IX. Omnes dilatoriæ exceptiones inter exordia litis (1), hoc est ante litem contestatam opponendæ sunt (2); nisi postea suboriantur, vel postea innotes-



cant (3). Quin etiam ne **dolo**, & malitia rei iudicium in longum trahatur, certus à iudice dandus est dies dilatoriis exceptionibus opponendis; quo elapso illæ tantum proponi possunt, quas nova obtulit causa quasque reus tunc sibi primum fuisse **cognitas** juratus affirmaverit (4), itemque illæ, quæ irritum, & inane iudicium faciunt (5). Sed præsertim initio litis, atque ante ceteras dilatorias exceptiones opponi debet præscriptio fori, ne quis, ea omissa, si ad aliquem actum in iudicio pergat, in iudicem consensisse videatur (6): nisi justa recusandi iudicis causa deinceps exoritur (7). Excipitur clericus, qui, uti demonstratum supra est, jurisdictionem laici iudicis prorogare non potest.

(1) Sic Julianus Imperator in l. 12. cod. de Except.

(2) Hæc quidem Canonici, & Civilis Juris regula est in l. 4. de Jurisd. omn. jud., et in cit. l. 12., et c. 20. de Senten. et re judic.

(3) Cap. 4. de Except.

(4) Cap. 4. cit. c. 6. Qui **matrim. accus. pos.**

(5) Huc spectat exceptio falsi Procuratoris, seu mandato carentis, quæ "non solum ante sententiam, verum etiam postea potest obijci, utpote qua probata iudicium nullum, & nullius momenti controversiæ reputatur," ut inquit Pontifex in c. 4. de Procurat. Eadem ratio est exceptionis revocati procuratoris, cum mandatum expiret, posteaquam revocatum est c. 3. eod.

(6) L. 1. et 2. ff. de judic.

(7) Cap. 21. et 25. de Offic. judic. delegat.

§. X. Sola exceptio majoris excommunicationis in qualibet parte litis opponi potest, etiamsi reus eam præfinito tempore omiserit; quod jure singulari cautum est, ne quisquam in periculum animæ suæ excommunicato communicare cogatur (1). Tantum post appellationem proposita hæc exceptio iudicii cursum non impedit (2); sed antea iudex ipse ex officio debet publice excommunicatum à iudicio reppellere, quamquam nemo hujusmodi exceptionem objecerit (3). Quoniam vero litigatores exceptione excommunicationis ad vexandos adversarios abutebantur, sapientissime ab Innocentio IV. certus est constitutus ejus opponendæ modus (4). Scilicet reus, qui illa contra actorem exceptione utitur, exprimere

speciem excommunicationis nomenque excommunicatoris debet; illamque demonstrare intra dies octo; secus progrediendum iudici in causa est, ac reus in expensas condemnandus. Quod si iterum hæc exceptio objiciatur, atque probetur, actor à iudicio repellitur, sed valent ea quæ gesta sunt; post duas vero vices non amplius eadem exceptio, nisi ob justam causam, proponi potest.

(1) Cap. 12. de Except.

(2) Cap. 11. de Except.

(3) Cap. 12. cit., & c. 1. eod. in 6.

(4) Cap. 1. de Except. in 6.

§. XI. Duo potissimum parit exceptio primum, quod ea recte probata actionem excludit, sive ad tempus, sive perpetuo, prout exceptio dilatoria, aut peremptoria est (1); alterum, quod reus exceptione actor efficitur (2). Propterea quemadmodum ad actorem probandi onus pertinet, ita & reus probare debet exceptionem suam (3); quod si ipse non præstet, tamen actor non liberatur ab onere probandi, quoniam reus, qui excipit, actoris intentionem non censetur confiteri (4).

(1) L. 2. ff. de Except.

(2) L. 1. ff. eod.

(3) L. 19. & 25. ff. de Probat.

(4) L. 9. ff. de Except.

§. XII. Adversus exceptiones comparatæ sunt replicationes, quæ sunt adjuncta, & præsidia, quibus actor utitur adversus reum, ut exceptionem tollat (1). Nam replicatio est exceptionis exclusio (2), quæ tamen si à parte actoris veniat, tamen est potius exceptio, quam actio; quia opponitur excipienti reo, qui in exceptione actor est (3). Quemadmodum vero rei exceptionem removet actoris replicatio, ita hanc excludit duplicatio rei, atque hanc rursus actoris triplicatio; & sic deinceps multiplicantur nomina, dum aut reus, aut actor objicit (4). Non enim jure civili definitus est modus defensionum, quæ ab actore, & à reo proponuntur. Sed in foro ecclesiastico hæc duplicationes, triplicatio-



nesque non obtinent; verum iudex ex officio iis modum constituit, & causam definit.

- (1) L. 3. *cod. de Except.*  
 (2) L. 2. §. 1. *ff. de Except.*  
 (3) L. 1. *ff. eod.*  
 (4) L. 2. §. 3. *de Except.* Quo loco Ulpianus replicationi non *duplicationem*, ut Tribonianus §. 1. *Instit. de Replicat.*, sed *triplicationem* opponit. In eadem cum Ulpiano causa est Julianus in l. 7. §. *Curator ff. de curat. furios.* Ne à duobus his Jurisconsultis Tribonianus dissentiat, sunt qui ex ejus auctoritate utrumque illum Ulpiani, & Juliani locum emendandum putant; sed id quidem est contra omnium veterum exemplarium fidem. Meo iudicio, nihil est, quod ea de re multo sermone laboremus. Quæ Triboniano est *duplicatio*, eam antiqui Jurisconsulti *replicationem* appellarunt, & certe *replicare* est rursus plicare, idemque prorsus ac *duplicare*. Merito igitur replicationem *triplicatio* excipere debebat.

## TITULUS XI.

### De ordine cognitionum.

- |   |  |
|---|--|
| I. Quales exceptiones certo ordine cognoscendæ? | bus in rebus committatur?                              |
| II. Quæstiones præjudiciales.                   | VIII. Spolium actionis, & exceptionis loco proponitur. |
| III. Causæ incidentes.                          | IX. Spoliatus ante omnia restituendus.                 |
| IV. & V. Causæ præparatoriæ, earumque species.  | X. & XI. Quando spoliatus non restituitur?             |
| VI. Spolium quid?                               |  |
| VII. Quemadmodum, & qui-                        |  |

#### §. I.

**E**xceptiones, quæ à reo proponuntur, plures sæpe causas, & quæstiones inducunt, quæ certo ordine à legibus definito tractandæ sunt, qui *ordo cognitionum* appellatur (1). Causæ autem hujusmodi sunt vel *præjudiciales*, in quibus ab unius decisione alterius decisio pendet, vel *incidentes*, quæ nimirum incidunt in ipsa lite, cujus gratia iudicium exercetur; vel *præparatoriæ*, quarum decisio alterius decisionem faciliorem reddit; vel quæ quidem *ex eodem negotio* oriuntur, sed tamen *ad diversa* tendunt, neque à se invicem pendunt.

(1) Cognitionis nomen proprie ad principem, vel ad magistratus refertur, cum princeps sua sponte cognoscit, vel magistratui cognitionem committit: vel etiam ipsi Magistratus ex suo officio cognoscunt, quæ cognitio legitima, & extraordinaria appellatur; ut patet ex titulo *ff. de Extraord. cognit.* Hinc illud Suetonii in *Claud. c. 15. p. 450. ed. Traject. ad Rhen. 1691.* "Alium interpellatum ab adversario de propria lite, negantemque cognitionis rem, sed ordinarii juris esse, agere causam confestim apud se coegit;" ita intelligendum est, negantem ad principis cognitionem rem pertinere, atque agentem, ipsum non cognoscere, sed iudicem dare debuisse, apud se causam agere coegit. Scilicet cum ordine, & jure in jurisdictione recepto Prætorii liceret iudicem dare, quod est jurisdictionis l. 3. *ff. de Jurisd.*, ac dare etiam pro potestate solitus esset, extraordinariam esse oportuit cognitionem, quam ipse cogente officio suscipiebat, & quam alteri committere non poterat. Atque huc equidem referendum arbitror quod de Nerone narrat Tacitus *Annal. l. 13. c. 51. t. 1. p. 890. ed. Amstelæd. 1673.*, quem ait edixisse, "ut Romæ Prætor, per provincias qui pro Prætoribus, aut Consule essent, jura, adversus Publicanos extra ordinem redderent. Alii extraordinarias cognitiones vocant, de quibus nulla ordinaria, certoque jure actio erat constituta, quæque à Prætoribus extra ordinem, & ex æquitate suscipiebantur, easque opponunt ordinariis cognitionibus, quæ ordinariam habebant actionem, certoque jure nitebantur. Contra alii ordinaria cognitio est, quæ iudicibus datis competit. Consule Donellum *de jur. civil. l. 8. c. 2. n. 4. opp. t. 2. col. 693.*, & l. 17. c. 22. n. 9. & 10. t. 4. col. 1351. & *seq. ed. Lucæ*, & Scipionem Gentilem *de jurisd. l. 2. c. 20. opp. t. 3. p. 187. et seq. ed. Neap. 1764.* Verum facultas judicandi, sive ordinaria, sive extraordinaria, vulgo cognitio dicitur *L. penult. ff. de jurisd. omn. jud.* Quare titulus hic, qui in Gregorianis Decretalibus est *de ordine cognitionum*, in prima compilatione inscribitur *de Ordine judiciorum*, quasi idem *iudicium, et cognitio* sit, ut in *cap. 1. et penult. de ordine cognit. Cognitionales sententias memorat l. un. cod. de Senten. Præf. præf., et l. 13. cod. de Sent. et interloq.*, quæ scilicet causa cognita feruntur; & in *l. ult. §. Illud etiam cod. de Temp. et reparat.* occurrit verbum *cognitionaliter*, quo significatur id, quod parte utraque præsentem, & adhibita causæ cognitione gestum est.

§. II. Præjudiciales quæstiones noscendæ, definiendæque sunt, antequam causa altera, quæ ex illis pendet, cognoscatur. Ita si qua mulier affirmet, se cum certo homine iniisse matrimonium, isque excipiat, illud consistere non potuisse propter impedimentum cognitionis, antea hæc exceptio cognoscenda est; quoniam ea cognita, ac definita matrimonii quæstio dirimitur (1);